

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Riskitietoisuus ja tarve elämänhallintaan nykyvanhemmuuden haasteina

Kaisa Ketokivi, kaisa.ketokivi@helsinki.fi

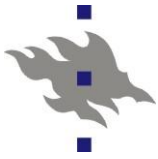
Tutkijatohtori, VTT

Sosiaalitieteiden laitos, Sosiologia

Helsingin yliopisto

Fellow at the Institute for Public Knowledge
New York University

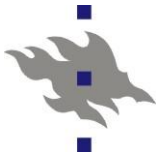

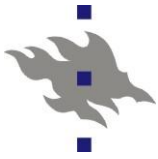
Perhe ja ”ajan henki”

- Avioliitot vähentyneet, avioerot yleistyneet
 - 1980-luvulla solmituista avioliitoista noin kolmannes on päättynyt eroon, 2000-luvulla solmituista noin puolen ennustetaan päättyvän eroon
- Yksinelävät naimattomat suhtautuvat entistä kriittisemmin parisuhteeseen ja perhe-elämään
- Nuoret aikuiset epäröivät lastenhankinnan suhteen, mutta haluaisivat enemmän ja aiemmin lapsia.
- Ratkaisujen tekemisessä *omien tunteiden kuuntelua* korostetaan (esim. sitoutuminen, lastenhankinta, avioero)
- Sosiaalisissa suhteissa valinta ja henkilökohtainen pitäminen korostuvat perinteisten roolien ja velvollisuuksien sijaan – myös perhe- ja sukuyhteisöissä

(Jallinoja 2004; Liikkanen 2004; Ketokivi 2004, 2005; Tasa-arvobarometri 2001; Perhebarometrit 2002 & 2003; Melkas 2003)

- 71% suomalaisista pitää ”hyvin tärkeänä, että saa olla perheensä kanssa” (v. 2002); verrattuna v. 1991 45%:iin
 - 1960-luvulta lähtenyt *individualistinen* sykli on 2000-luvun taitteessa saanut vastaansa *familismin*, perheen arvostuksen
 - Mutta kyse uudella tavalla: *uusfamilismi*, jossa pyritään yhteen sovittamaan yksilöä ja perhettä (Ketokivi 2005)
- Suomalaisessa yhteiskunnassa on 2000-luvulla jollain tavalla palattu kodinhoitohanteeseen: pienten lasten äideistä huomattavasti suurempi osa on kotona pienten lasten kanssa kuin aiempina vuosikymmeninä.
- Yhteiskuntatieteessä puhutaan jopa ”väliaikaisesta kotiäitisopimuksesta”: pienten lasten vanhempien ihanne on lasten kotihoito (Lainiala 2010)

Yksilökeskeinen ihmiskuva

- Nyky-yhteiskunnan yksilökeskeisellä ihmiskuvalla on pitkät juuret, mutta se on poliittisen liberalismien myötä voimistunut
 - Yksilö on ihmiskunnan länsimainen symboli, joka hallitsee omaa kohtaloaan: keskeistä on ajatus vapautua perinteen kahleista
 - Ihmiset hahmottavat ja arvottavat elämää yksilöllisen ihmiskuvan varassa, jonka mukaan ihminen on 'tietoinen, itsenäinen, autonominen, vapaa ja vastuullinen'
- Yksilö on voimakas idea, jolla on sosiaalisia, poliittisia, persoonakohtaisia ja käytännöllisiä seurauksia

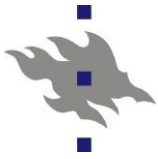
Millaisessa sosiaalisessa maailmassa tämän päivän lapsiperheet elävät?

- Yhteiskunnan yksilöllistymiseen ja poliittinen liberalismi: ajatus, että ihminen tekee itse elämänsä valinnat ja on niistä siten myös vastuullinen (vrt. Kirkko 2020).
 - Vaikka todelliset mahdollisuudet vaikuttaa ja hallita elämää ovat rajallisia, suuri osa ihmisistä punnitsee elämän ratkaisuja ja käytäntöjä tältä kannalta. Myös toiset arvioivat ihmistä tästä näkökulmasta.
- Keskeisiä tekijöitä **ajatus elämänhallinnasta** ja siihen liittyvä **riskitietoisuus**
- Yksilöllistynyt ymmärrys elämästä koskettaa niitäkin ihmisiä, jotka käyttäytyvät hallitsemattomasti, sillä elämän liukuminen pois hallinnasta tuottaa nykyilmapiirissä peittelyä, eristäytymistä ja häpeää.

■ Hyvä kansalainen: yksilö, jolla elämä on hallinnassa

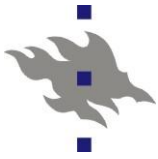
- Arvostettava ihmisyksilö huolehtii omasta terveydestä, jälkikasvusta, omasta työurasta, perheen toimeentulosta, kouluttautumisesta, sosiaalisesta pärjäämisestä sekä tuntee itsensä ja toteuttaa tätä itseä.
 - Nyky-yhteiskunnassa selkeiden sosiaalisten rakenteiden, kuten turvattujen työurien, sijaan pärjääminen perustuu omaan kykyyn selvitä ja joustaa muuttuvissa ja vaativissa tilanteissa.
 - Työelämä muuttuu ennakoimattomilla tavoilla, joihin varautuminen on yksilön oma tehtävä.
 - Kyse on ennen näkemättömästä vaatimuksesta itseohjautuvuuteen: Koska yhteiskunnan muutos ei ole ennakoitavissa, täytyy kansalaisten panostaa jatkuvaan kouluttautumiseen, työkokemuksen kartuttamiseen, verkostojen luomiseen ja monipuoliseen osaamiseen.
- Elämän kaikkinäköinen vaillinaisuus ja hallitsemattomuus rakentuu torjuttavaksi uhkaksi ja häpeäksi

Vanhemmat ovat avainasemassa, koska oman elämän ratkaisujen lisäksi seuraavan sukupolven pärjääminen ja hyvinvointi ovat heidän käsissään (näin siis ajatellaan)

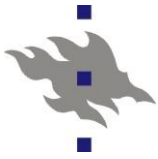
→ Paineet ovat valtavat

→ Monet yhteiskunnalliset ongelmat ja rakenteelliset tekijät ovat laskeutuneet vanhepien harteille

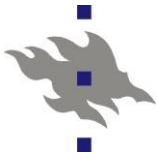
Vanhempien epävarmuus ja turvattomuus

- Lastenkeskuksen teettämän kyselyn mukaan pienten lasten vanhempien suurin huolen aihe on turvattomuus (ei esim taloudelliset kysymykset, kuten työntekijät kuvittelevat)
 - Turvallisuuden ja turvattomuuden teema on kipeän omakohtainen vanhemmille, mutta se on myös rakenteellinen:
 - Lasten pärjäämisen turvaaminen vaatii vanhemmilta elämänhallintaa ja riskitietoista asennetta
 - Lapsuus on nykyaikana määrittynyt erityisen riskialttiiksi elämänvaiheeksi, joka voi jättää syviä traumoja ja jälkiä koko lapsen loppuelämään (erityisesti kiintymyssuhde teorian läpimeno suomalaisessa perheymmärryksessä, Ks. Yesilova: Perheen politiikka).
- Vanhemmuudesta, lapsesta ja lapsuudesta on tullut riskien välttämiprojekti.

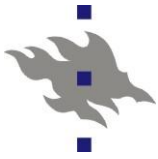
Riskitietoisuus

- Riskitietoisuus on korvannut perinteisen moraaliin ja arvoihin ankkuroituneen eetoksen
- Yksilön tehtävä nähdä riskit, tehdä oikeat ratkaisut (varovaisuusperiaate) ja kantaa vastuu seurauksista
- Riskitietoisuuden asenteen keskiössä näennäisen arvoneutraalit elämänhallinta, turvallisuus ja terveys (vs tietty arvoperusta)
- Riskitietoisuus on laajemminkin käytössä oleva malli: kansanterveyden ylläpitäminen ja erilaiset sosiaali- ja terveysalan käytännöt nojaavat riskiryhmien tunnistamisen menetelmiin, jotta mahdollisimman varhainen tuki olisi mahdollista.

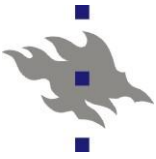
Mistä turvattomuudessa on kyse?

- Turvallisuuden psyykkiset puolet korostuvat ulkoisten uhkien, ravinnon tai fyysisen hyvinvoinnin sijaan
 - Ajatus, että lapsen hyvä elämä rakentuu hyvän vanhemmuuden varassa (myös tukiverkon rakentaminen ja hyvän hoitopaikan etsintä)
 - Toiseksi yleisin vanhempien huolen aihe on oman ajanpuute, kiire ja henkinen pahoinvointi
 - Uhkia lapsen turvalliselle kasvulle ovat vanhempien mielissä mm. sairaudet, tapaturmat, huumeet, elämän hektisyys, sosiaaliset paineet pärjätä, kiusaaminen, huonot suhteet, väkivalta ja nykymaailman koventuminen (esim. kilpailu)
- Kaikelta tältä vanhempien pitäisi pystyä suojelemaan lapsensa.
- Ajatus vanhempien henkilökohtaisesta vastuusta kaikkien näiden uhkien edessä on lamaannuttava

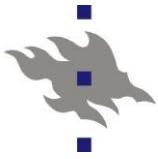
Mistä riskitietoisuus nousee?

- Brittisosiologi Frank Furedi (2006) esittää, että erilaisten teknologioiden yltiöpäisen kehityksen ja ympäristöuhkien sijaan, riskitietoisuuden kasvu liittyy erityisesti perinteisen yhteisön ja perinteisten arvojen hajaantumiseen.
 - Sosiologiassa puhutaan sosiaalisen solidaarisuuden heikentymisestä ja riskien valumisesta yksilötasolle: seuraamukset ovat nykyisin enemmän yksilöiden, yksittäisten vanhempien ja perheiden tasolla kuin laajemman yhteisön, hyvinvointivaltion tai vaikka korkeamman voiman käsissä toimivat perustana.
- Kysymys on uusliberalistisesta ymmärryksestä.

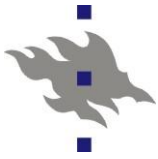
- Turvattomuus kiinnittyy kysymykseen sosiaalisesta koheesiosta: kuulumisen tunteen, jakamisen ja yhteisvastuun tunteen puutteisiin

- Elämä on aina ollut ”turvatonta”, mutta tätä aikaa luonnehtii se, että sitä yritetään kaikin keinoin hallita ja tehdä turvalliseksi
- Turvattomuuden seurauksia ei kollektiivisesti jaeta, vaan ne jäävät paljolti yksilön harteille.
- Suomalainen nykyperhe on osin irrottautunut sukuyhteydestä ja laajemmista yhteisöistä omaksi intiimiksi tunneyhteisöksi: elämän suurimmat kysymykset käsitellään pienessä piirissä tai sitten vertaisten kanssa

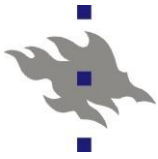
Totaalivanhemmuus

- Kuten Rotkirch (2000) on esittänyt, nykyvanhemmuus on paljolti ”totaalivanhemmuutta”: vanhemmuus henkilökohtaisena ratkaisuna (vs itsestäänselvyytenä) → henkilökohtaisen elämän ja vastuun kannalta intensiivistä.
 - Ammattilaisten ajatus siitä, että ”nykyvanhemmuus on hukassa” lisää paineita, eskaloi huolta ja pelkoa.
- Vanhemmuus ei enää ole yksi elämän osa-alue tai rooli muiden joukossa; lapset eivät kulje osana elämää, vaan vanhempien odotetaan omaksuvan ammattimainen suhde hoivaan ja kasvatukseen (pahoinvoinnin ennaltaehkäisy) (Furedi 2001).
- Vanhemmuudesta on tullut julkinen ongelma itsessään (”vanhemmuus on hukassa”), jopa pakkomielle.

Arjessa mikään ei riitä

- Kaikkia elämän ja oman toiminnan puolia pitäisi hallita
 - Vanhemmilla erityiset paineet, koska samanaikaisesti pitää sekä omistautua lapsen hyvinvoinnin turvaamiseen (luopumalla omasta yksilöolemisenestä) että rakentaa oman ja perheen elämän turva omaan yksilöön (työuran, toimeentulon, perheen, henkisen hyvinvoinnin jatkuvuus)
- Yhteiskunnan odotuksista nouseva ristiriita, jonka käsittely jää yksilön taakaksi
- Lähtökohtaisesti mitkään voimavarat eivät voi riittää näihin vaateisiin
 - Monet tahot arvioivat ihmisen toimintaa yhdeltä suunnalta, mutta eivät hahmota kokonaisuutta ja sen armottomuutta

Vanhemmuus nyky-yhteiskunnan ristipaineessa

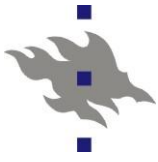
■ Yhtäältä vanhemmilla on totaalivanhemmuuden paineet ja ihanteena lasten yksilöllisten piirteiden ja vahvuuksien vaaliminen (pärvääminen, hyvinvointi)

→ edellyttää omistautumista ja omasta luopumista

■ Toisaalta vanhemmilla vastuu perheen toimeentulosta, omasta työurasta, terveydestä, hyvinvoinnista

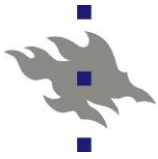
→ edellyttää vahvaa ”yksilöä”

→ Lähtökohtaisesti ristiriitainen ja kuluttava tilanne, jossa tasapainoiltava

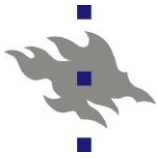
Pidentynyt nuoruus ja perheen perustaminen

- Aikuistuminen on myöhentynyt kaikilla perinteisillä mittareilla tarkasteltuna → *pidentyneestä nuoruudesta* on keskiluokassa tullut tyypillistä
- Yksilöllisyyttä korostavat pärjäämisen ja elämänhallinnan paineet (yli)latautuvat aikuistumiseen, jolloin nuoren pitäisi ”ottaa elämä omaan haltuun”
- Pidentynyt nuoruus uusi pitkä elämänvaihe, jossa rakennetaan yksilöä (identiteetti, pärjääminen, oman elämän hallinta)
- Silti nuoret aikuiset haluavat mm. lapsia aikaisemmin ja enemmän kuin todellisuudessa saavat
- Perheen perustamisen ristiriita: miten ensin täytyy etsiä itseä, löytää se ja sitten menettää se, koska lapsen etu on tärkein?

Vertaisten ja ystävien merkitys

- Edellisten sukupolvien mallin ei koeta tuottavan pärjäämistä muuttuneessa yhteiskunnassa
- Vanhemmuuden teemat muuttuneet
- Ratkaisujen, kuten perheen perustamisen kohdalla tukeudutaan omaan sukupolveen, vertaisiin, jotka elävät samaa vaihetta ja samantapaista elämää
- Vertaisten elämää tarkkaillaan samalla, kun eletään omaa; vertaisten kanssa jaetaan elämää ja haetaan siitä materiaalia ja näkökulmia omaan elämään
- Vertaisiin tukeutumisessa keskeistä jokaisen ”oman elämän ratkaisujen” kunnioittaminen (vrt vanhemman sukupolven tai ammattilaisten kanssa jakaminen)

Perhe on ambivalentti kysymys

- Vanhemmuutta koskevat ajatukset ovat ambivalentteja: yhtäältä ajatellaan, että lapsen kanssa pärjää *maalaisjärjellä, toisaalta hyvän vanhemman pitäisi antaa kaikkensa* lapsen parhaaksi.
- Vaikka vanhempana täytyy toimia pitkälti *lapsen ehdoilla, silti* vanhemmilla täytyy olla aikaa myös parisuhteelle ja itselleen
- Perheen perustaminen hirvittää myös siksi, että oman, lapsen ja parisuhteen tarpeiden toteuttaminen samassa elämässä on *mahdoton yhtälö*.

→ *Tämän yhtälön kanssa moni vanhempi elää*

■ Perhe ja yksilöllisyys: ”Mahdoton yhtälö!”

Hanna (26): Niin niin, et sinänsä niinku se se kaikki aika niinku annettuna sille lapselle... että sinänsä se vanhempien kahdenkeskinen aika on hirveen perusteltua, koska se ajaa just sitä samaa asiaa, mut vaan eri kautta: Mitä paremmin vanhemmat voi keskenään, ni sitä paremmin se lapsikin sitte voi...

Kirsi (26): Sitte taas se että vanhemmat voi hyvin, ni tarvii molemmat kumminki omaaki aikaa... (*Toiset myötäilevät*)

Peter (27): Kinkkinen juttu. Mut jos ne pystyy kaikki sovittaan yhteen, ni silloin varmaan on asiat... Silloin ollaan varmaan täydellisen suhteen ja perheen juurilla

Hanna: Se varmaan onki tosi vaikeeta, jos aattelee, niinku että et kaikilla ois omaa aikaa, sitte ois vanhemmilla kahdenkeskistä aikaa ja sitte ois vielä perheen yhteistä aikaa...

Peter: Sitte lapsilla täytyy olla aikaa kummankin vanhemman kanssa yksin ja kaksin... (naurua) kimpassa ja näin... ja sit pitäs vielä käydä kummanki luultavasti töissä ja...ja kehittää itseensä monella muulla tavalla... (*Hanna myötäilee ja nauraa*)

Peter: Kyllähän tää rupee oleen semmonen...

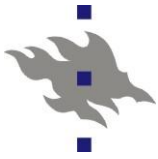
Kirsi ja Hanna yhteen ääneen: **Mahdoton yhtälö!**

Kirsi: Et taas siirty se lasten teko parilla vuodella...

Joonas (25): Toi on se kauhuskenaario! Ei lapsia!

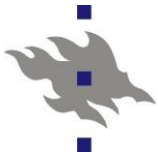
Peter: Tää on se yhtälö, joka on niinku tiedossa. Sen takia mä niinku oonki pohdiskellu, että niinku että et tässä vaiheessa elämää ja hyvin pitkäks aikaa eteenpäinki, ni se mistä on helpoin luopuu on kumminki se lapsi sitte niinku.

Ketokivi (2002) ”Vapauden lumo ja vastuun taakka. Perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa”

”Se oli tosi pysäyttävää, ku jäi silloin tosa äitiyslomalle ekaa kertaa, ett tuntu ettei sitä ollu etukäteen osannu kuiteskaa ajatellakaan sit tilannetta. Yhtäkkii vaan huomasi, että, ett on siellä kotona sen vauvan kanssa. Ja sit sitä mielti, että tätäks se nyt sit on, ett mä vaihdan tääl vaippaa ja imetän. *Ett tätäks tää mun elämä niinku nyt sit on?* Se oli niin totaalinen se pysähdys, ett aatteli, ett apua. Mä olin kateellinen miehelle, ku hän kuiteski kävi töissä samalla tavalla.

(32-vuotias nainen äidiksi tulemisen järkytyksestä)

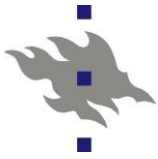

Pidentynyt nuoruus

- Elämänhallinta ja autonomia
- Vertaisyhteisöllisyys
- Omien tunteiden kuuntelu
- Oman itsen ja elämäntilanteen valmistaminen
- Lapsen edun ennakointi
- Sukupuolineutraali ajatus yksilöstä

Katkos Perhe-elämä

- Ei-hallittu, arvaamaton, silti vastuu
- Perhe-elämän kokonaisvaltaisuus
- Huolenpito toisen tarpeista
- Valmistautumattomuus
- Paineet ja vastuu, riittämättömyys
- Sukupuolten välinen kuilu
käytännössä: äitiys, isyys

Pienryhmäkeskustelu

- Muodostakaa 2-4 hengen ryhmiä ja keskustelkaa seuraavasta teemasta:

Millaisia yksilöllisyyden ilmenemismuotoja tunnistatte nykylapsiperheissä? Miten ne liittyvät vanhempien muihin rooleihin nyky-yhteiskunnassa? Miten ne liittyvät suoraan perhe-elämään?

Miten yksilöllisyyden eri muodot vaikuttavat perheiden arkeen, eri perheen jäsenten jaksamiseen ja hyvinvointiin?

Miten yhteensovittaa yksilöllisyyttä, perheen yhteisyyttä, lasten etua ja vanhempien tarpeita käytännössä?